

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Vzdělávací materiál vytvořený v projektu OP VK

Název školy:	Gymnázium, Zábřeh, náměstí Osvobození 20
Číslo projektu:	CZ.1.07/1.5.00/34.0211
Název projektu:	Zlepšení podmínek pro výuku na gymnáziu
Číslo a název klíčové aktivity:	III/2 - Inovace a zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT

Anotace

Název tematické oblasti:	Práce s textem – interpretace a analýzy
Název učebního materiálu:	Groteskno v pojetí sexuality v díle Franze Kafky
Číslo učebního materiálu:	VY_32_INOVACE_CJ0412
Vyučovací předmět:	Český jazyk
Ročník:	4. ročník čtyřletého gymnázia, oktáva osmiletého gym.
Autor:	Marie Brožová
Datum vytvoření:	2. 10. 2013
Datum ověření ve výuce:	8. 10. 2013
Druh učebního materiálu:	Pracovní list
Očekávaný výstup:	Žák se při interpretaci výňatků z děl Fr. Kafky a esejí M. Kundery zamýšlí nad pojetím sexuality v Kafkově díle i nad radikálností názorů esejisty na „estetickou revoluci“, kterou přinesl Fr. Kafka do literatury.
Metodické poznámky:	Pracovní list je možné využít k samostatné práci, práci ve dvojicích, či skupinové práci. Osvědčil se požadavek ústních odpovědí na základě písemných poznámek.

Groteskno v pojetí sexuality v díle Franze Kafky

I. Fr. Kafka: Zámek

Ještě snad ani nevyšel z místnosti, už vypnula Frída elektrické světlo a byla u K. pod pultem. „Můj miláčku! Můj sladký miláčku!“ šeptala, ale ani se K. nedotkla, ležela na zádech, jako by láskou omdlévala, a rozpráhovala ruce, před její blaženou láskou byl čas asi nekonečný, spíše vzdychala než zpívala jakousi písničku. Pak se vytrhla, když K. zůstával tichý a zamyšlený, a jako dítě ho začala tahat: „Pojď, tady dole je to k udušení!“ Objali se, drobné tělo žhnulo v K-ových rukou, převalili se několik kroků dál v mrákotách, z nichž se K. neustále, ale marně snažil vyváznout, temně narazili do Klammových dveří a zůstali ležet v loužičkách piva a všelijaké nečistoty, jež pokrývala podlahu. Tu uplývaly hodiny a hodiny společného dýchání, společného tlukotu srdcí, hodiny, v nichž K. neopouštěl pocit, že bloudí nebo se ocitá v tak vzdálené cizině jako ještě nikdo před ním, v cizině, kde ani vzduch nemá stejné složení jako vzduch doma, kde se člověk samou cizotou musí udusit, a proti jejímuž nesmyslnému vábení se přesto nedá dělat nic než jít dál, dále bloudit. A tak aspoň v první chvíli mu nepřišlo jako hrůza, ale spíš jako útěsné svítání, když z Klammova pokoje náhle zavolal hluboký, rozkazovačně lhostejný hlas po Frídě. „Frído,“ řekl K. Frídě do ucha a poslal tak zavolání dál. S vysloveně vrozenou poslušností chtěla už Frída vyskočit, ale pak se rozpomněla, kde je, protáhla se, tiše se zasmála a řekla: „Přece snad za ním nepůjdu, nikdy už k němu nepůjdu.“ K. chtěl něco namítnout, chtěl naléhat, aby šla ke Klammovi, začal už shledávat zbytky její blůzy, ale nemohl ze sebe vypravit slova, byl příliš šťastný, že drží Frídu v rukou, příliš úzkostně šťastný, neboť se mu zdálo, že opustí-li ho Frída, opustí ho vše, co má. A Frída, jakoby posílena K-ovým souhlasem, začala ruku v pěst, zabušila jí na dveře a zavolala: „Jsem u zeměměřiče! Jsem u zeměměřiče!“ Teď Klamm ovšem ztichl. Avšak K. se zvedl, klekl si vedle Frídy a rozhlédl se kolem v kalném předjitřním světle. Co se to stalo? Kam se poděly jeho naděje? Čeho se teď mohl od Frídy nadít, když se vše prozradilo? Místo aby postupoval co nejbezpečněji, přiměřeně velikosti nepřítele i cíle, válí se tu celou noc v kalužích piva, jejichž pach ho teď omamoval. „Cos to udělala?“ řekl pro sebe. „Teď jsme oba ztraceni.“ – „Ne,“ řekla Frída, „jen já jsem ztracena, ale získala jsem přece tebe. Buď klidný. Ale podívej, jak se ti dva smějí.“ „Kdo?“ ptal se K. a otočil se. Na pultě seděli oba pomocníci, trochu nevyspalí, ale veselí; byla to veselost, jakou přináší věrné plnění povinností. „Co tu chcete?“ vykřikl K., jako by oni byli všim vinni. Hledal kolem sebe bič, který měla večer Frída. „Museli jsme tě přece hledat,“ řekli pomocníci, „když jsi nepřišel za námi dolů do hospody; hledali jsme tě potom u Barnabáše a konečně jsme tě našli tady. Sedíme tu celou noc. Lehká služba to není.“ – „Potřebuji vás ve dne, ne v noci,“ řekl K., „ať jste pryč.“ – „Teď je přece den,“ řekli a nehýbali se. Opravdu byl den.

M. Kundera: Kastrující stín svatého Garty

Dva pomocníci ze zámku jsou pravděpodobně největší básnický nápad Kafkův, zážrak jeho fantazie; nejenomže jejich existence je nekonečně překvapivá, je navíc bohatě naplněná významy: jsou to malí ubozí vyděrači a otravové; ale reprezentují též veškerou hrozivou modernitu světa zámku: jsou to dva slídíví fyzli, reportéři, fotografové – nástroje totální destrukce soukromého života; jsou to, chcete-li, dva nevinní klauni, kteří přejdou po scéně dramatu; ale jsou to též lascivní voajéři, jejichž přítomnost vdechuje románu sexuální pach nečisté a kafkovsky komické promiskuity.

Avšak hlavně: výmysl těch dvou pomocníků je páka, která zvedá příběh do výše, kde je vše zároveň podivně skutečné i neskutečné, možné i nemožné. Dvanáctá kapitola: K., Frída a jejich dva pomocníci táboří v třídě obecné školy, kterou proměnili v ložnici. Učitelka a žáci tam vstoupí ve chvíli, kdy se tato neuvěřitelná čtyřčlenná rodina dala do ranní toalety; oblékají se za příkrývkami spuštěnými na bradlech, zatímco děti, pobavené, zaujaté, zvědavé (i ony se staly lascivními voajéry), je pozorují. To je víc než setkání deštníku a šicího stroje. To je svrchovaně nepatřičné setkání dvou prostorů: třídy obecné školy a podezřelé ložnice.

Tato scéna nesmírné komické poezie (měla by být uveřejněna na prvním místě v antologii románové modernosti) je nemyslitelná v době před Kafkou. Totálně nemyslitelná. Trvám na svých slovech, abych plně vyslovil veškeru radikálnost Kafkovy estetické revoluce. Vzpomínám si na rozhovor s Garcíou Márquezem, který mi před dvaceti lety řekl: „Jen díky Kafkovi jsem pochopil, že je možno psát jinak.“

Jinak, to znamená: psát a překračovat hranici pravděpodobného. Ne proto, abychom unikli skutečnému světu (na způsob romantiků), ale abychom ho tak lépe postihli.

Protože postihnout skutečný svět, to patří k definici románu; ale jak postihnout skutečnost a zároveň se oddávat mámivé hře fantazie? Jak být rigorózní v analýze světa a zároveň neodpovědně svobodný v hravém snění? Jak sjednotit dva tak nesmiřitelné cíle? Kafka uměl vyřešit tento nesmírný rébus. Otevřel průrvu ve zdi pravděpodobnosti; průrvu, kterou ho následovali mnozí, každý po svém způsobu: Fellini, Márquez, Fuentes, Rushdi. A jiní a jiní.

Podněty k interpretaci:

1. Porovnejte scénu z románu Zámek s vašimi zkušenostmi s tradičními milostnými scénami v romantických románech. Jaké shody či rozdíly nacházíte?

2. Proč se v textu podle vašeho názoru objevuje motiv zeměměřičových pomocníků? Jaký posun v názoru na zeměměřičovu situaci nastává v okamžiku jejich aktivního zapojení se do děje?

3. Souhlasíte s výkladem motivu pomocníků v té podobě, jak ho podobá v rozsáhlé eseji M. Kundera?

4. Kterí umělci minulé či současné doby jsou podle vás – řečeno slovy M. Kundery – nositeli „radikální esteticke revoluce“? Je pro vás takovým umělcem i Fr. Kafka?

II. Amerika

Tehdy, když jsi nás tak hanebně nechal na holičkách, jsme na tom byli hodně zle. Práci jsme v prvních dnech nedostali žádnou, Delamarche ostatně ani žádnou nechtěl, on by ji byl dostal, ale posílal hledat vždycky jen mě a já nemám štěstí. On se jenom tak potloukal, a když už byl skoro večer, přišel s dámskou portmonkou, byla sice překrásná, z perel, teď ji věnoval Bruneldě, ale nebylo v ní skoro nic. Pak řekl, abychom šli žebrot po bytech, při takové příležitosti se samozřejmě najde leccos užitečného, tak jsme tedy šli žebrot a já, aby to lépe vypadalo, jsem přede dveřmi zpíval. A jak už má Delamarche vždycky štěstí, stáli jsme teprve před druhým bytem, náramně bohatým bytem v přízemí, kde jsme u dveří cosi zpívali kuchařce a sluhovi, když vtom stoupá vzhůru po schodech dáma, které ten byt náleží, právě Brunelda. Byla možná příliš pevně sešněrovaná a těch pár schodů vůbec nemohla vyjít. Ale jak krásně vypadala, Rossmanne! Měla na sobě docela bílé šaty a v ruce červený slunečník. K nakousnutí byla. K sežrání byla. Ach bože, ach bože, jak ta byla krásná. Taková ženská! Ne, pověz, kde se na světě vezme taková ženská? Samozřejmě jí běželo děvče se sluhou hned naproti a takřka ji vynesli nahoru. My jsme stáli zprava a zleva u dveří a salutovali jsme, to se tu tak dělá. Ona se na chvíli zastavila, protože pořád ještě nemohla popadnout dech, a teď nevím, jak se to vlastně stalo, z hladu jsem nebyl úplně při smyslech a ona byla zblízka prostě ještě krásnější a obrovsky široká a následkem zvláštního korzetu, můžu ti ho pak ukázat ve skříni, všude tak pevná – zkrátka, vzadu jsem se jí trošinku dotkl, ale docela zlehounka, víš, jen tak dotkl. Přirozeně nelze trpět, aby se žebrák dotýkal bohaté dámy. Vždyť to téměř ani nebylo dotknutí, ale nakonec to přece jen dotknutí bylo.

M. Kundera: Kastrující stín svatého Garty

Mladý Karel Rossmann (protagonista Ameriky) je vyhnán z otcovského domova do Ameriky kvůli hloupé sexuální nehodě se služkou, která ho „svedla a měla s ním dítě“.(...) Tato ubohá kopulace je příčinou všeho, co bude v románu následovat. Je deprimující, když si člověk uvědomí, že celý jeho osud uvedla v pohyb tak totálně bezvýznamná příčina. Ale každé odhalení nečekané bezvýznamnosti je zároveň pramenem komična. Post coitum omne animal triste. Kafka byl první, kdo popsal komično tohoto smutku.

Komično sexuality: myšlenka nepřijatelná jak pro puritány, tak pro neoliberty. Myslím na D.H.Lawrence, toho pěvce Erotu, toho evangelistu koitu, který se v Milenci lady Chatterleyové pokusil

rehabilitovat sexualitu tím, že ji lyrizoval. Jenomže lyrická sexualita je ještě mnohem směšnější než lyrická sentimentalita předchozího století.

Erotickým klenotem Ameriky je Brunelda. Fascinovala Federica Felliniho. Dlouho myslil na to zfilmovat Ameriku a v Intervistě nám ukázal vybírání herců pro tento film, o němž snil: produkuje se tam několik neuvěřitelných kandidátek pro roli Bruneldy, které Fellini ukazuje s tím rozverným požitkem, pro nějž ho máme rádi. (Ale já zdůrazňuji: ten rozverný požitek znal už Kafka. Protože Kafka pro nás netrpěl! Kafka se pro nás bavil!)

Brunelda, bývalá zpěvačka, „velmi delikátní“, s „podagrou v nohou“. Brunelda s malými tlustými rukama, s dvojitou bradou a „neúměrně tlustým tělem“. Brunelda, která vsedě s roztaženými nohama „za cenu velkého úsilí, trpíc u toho a odpočívajíc každou chvíli“, se zohýbá, aby „uchopila vrchní okraj svých punčoch“. Brunelda, která vyhrne sukni a jejím okrajem utírá oči plačícímu Robinsonovi. Brunelda, která je neschopna vystoupit dva tři schody, a musí proto být vynášena – pohled, jímž Robinson byl tak unesen, že po celý život bude vzdychat: „Ach, jak byla krásná ta žena, oh bože, jak jen byla krásná!“ (...)

Nové na této kresbě obězí ošklivosti je to, že ta ošklivost je vábivá; morbidně vábivá, směšně vábivá, ale přesto vábivá; Brunelda monstrum sexuality na hranici mezi odpudivým a vzrušujícím, a křik mužského obdivu není jen komický (je komický, samozřejmě, sexualita je komická!), ale zároveň docela pravdivý. Není divu, že Brod, romantický zbožňovatel žen, pro něhož koitus nebyl skutečností, ale „symbolem oddanosti“, nemohl vidět v Bruneldě nic skutečného, ani stín nějaké reálné zkušenosti, ale jen popis „strašných trestů určených těm, kteří nejdou správnou cestou“.

1. Jak rozumíte větě M. Kundery, že Lawrence rehabilitovat sexualitu tím, že ji lyrizoval?

2. Domníváte se, že je sexualita skutečně komická?

3. Charakterizujte Kunderův esejistický styl?

4. Jaké zkušenosti máte s filmy F. Felliniho?

Užité materiály: archiv autorky PL